

Моніторинг критичних ланцюгів постачань: Оцінка доступності ліків

Вересень 2024 року | Україна, Сумська область

Контекст

З 2022 року Сумська область сильно потерпає внаслідок бойових дій, переважно через своє розташування на північно-східному кордоні з Росією. У перші місяці війни кілька населених пунктів області були окуповані російськими військами, що призвело до масового переміщення населення, руйнування інфраструктури та значних перебоїв у наданні основних послуг. Медичні заклади, зокрема лікарні та клініки, зазнали значних пошкоджень від обстрілів та авіаударів, внаслідок чого багато громад залишилось без доступу до базового медичного обслуговування. Станом на березень 2024 року кількість частково пошкоджених медичних закладів на Сумщині сягнула 32, а ще 3 медзаклади було повністю зруйновано.¹

У квітні 2022 року вся область була успішно звільнена українською армією. За підтримки гуманітарних організацій розпочався етап комплексного відновлення деокупованих територій області. Однак періодичні обстріли прифронтових населених пунктів сповільнюють процес їхнього відновлення.

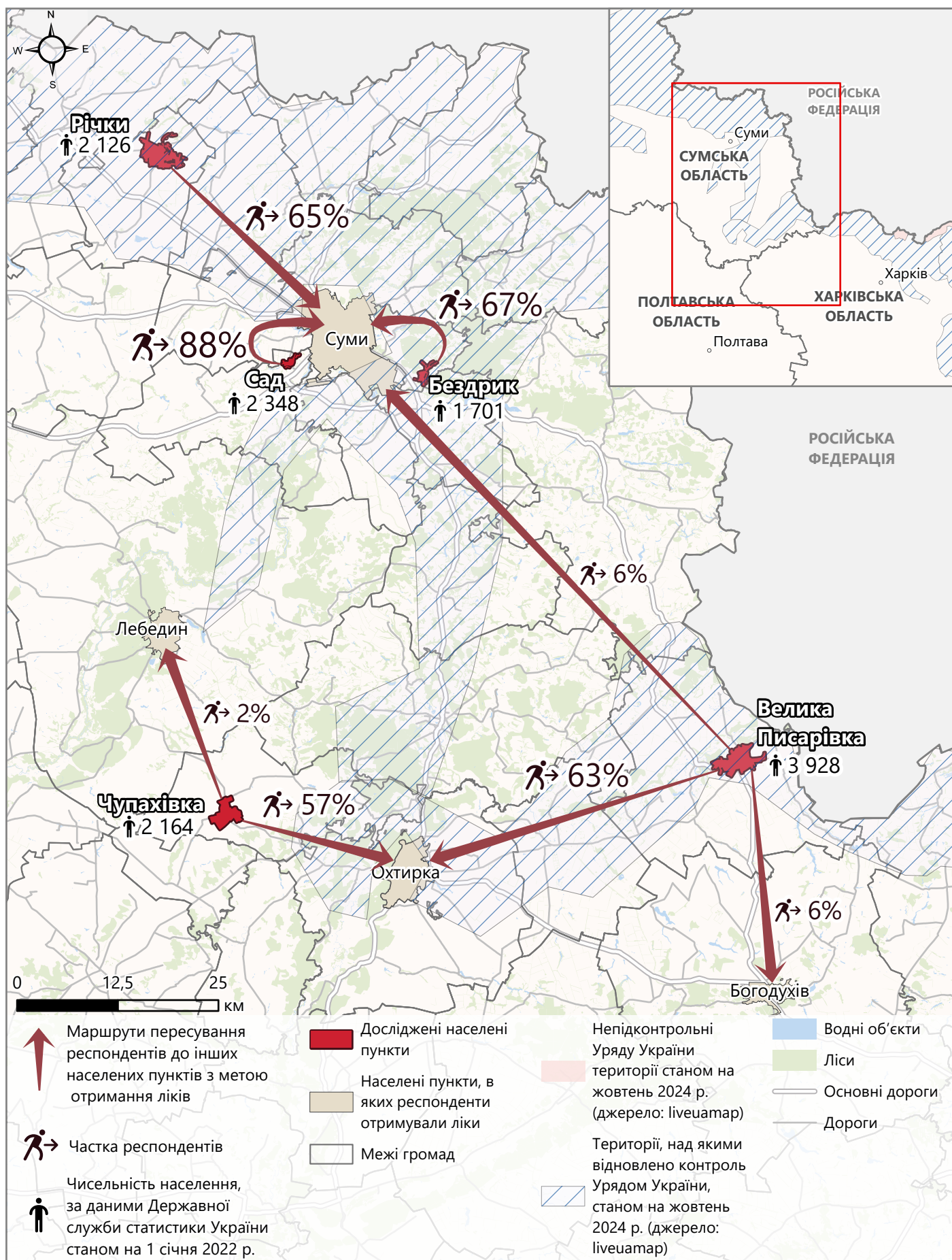
Ситуація загострилася в середині 2024 року, оскільки внаслідок наступальних операцій на територію Росії збільшилася

кількість обстрілів населених пунктів області. Наслідком цього стали нові пошкодження інфраструктури, зокрема медичних закладів, та ускладнена логістика гуманітарної підтримки. Згідно з даними обласної адміністрації, з моменту оголошення про початок евакуації 6 серпня і до вересня 2024 року з прифронтових населених пунктів області було евакуйовано близько 22 000 осіб.²

Закриття аптек та пошкодження медичних закладів у прифронтових громадах та важкодоступних районах призвело до дефіциту ліків. Гуманітарні партнери, що працюють у секторі охорони здоров'я, продовжують підтримувати належний рівень медичного обслуговування, забезпечуючи медичні заклади прифронтових громад необхідними ліками. Підтримка надається навіть в умовах обмеженого гуманітарного доступу.³

Ключові тези

- **Висока вартість та локальний дефіцит ліків:** У багатьох населених пунктах значні проблеми становлять фінансова доступність ліків та необхідність їздити до інших міст (наприклад, Суми чи Охтирка) з метою їх придбання. У Річках, наприклад, половина опитаних респондентів була змушена їздити до обласного центру, щоб придбати дефіцитні ліки.
- **Вирішальна роль гуманітарної допомоги:** У кількох населених пунктах, таких як Бездрик та Велика Писарівка, наявність ліків значною мірою залежить від отримання та розподілу гуманітарної допомоги. Стабільне забезпечення цих населених пунктів ліками неможливе через логістичні труднощі, пов'язані з частими обстрілами, а отже гуманітарна підтримка на цих територіях є особливо важливою.
- **Забезпечення доступу до ліків на місцевому рівні:** У кількох населених пунктах, таких як Чупахівка та Сад, місцеві аптеки продовжують працювати, і, попри постійні бойові дії, постачання ліків триває без відчутних перебоїв. Однак дефіцит певних ліків у деяких районах викликає занепокоєння.
- **Низький рівень користування програмою «Доступні ліки»:** в майже усіх населених пунктах лише незначна частка опитаних респондентів користується програмою «Доступні ліки», що свідчить або про недостатню поінформованість, або про обмежену наявність ліків за цією програмою, або про інші перешкоди, що заважають ширшому використанню цієї програми. Така ситуація була особливо характерною для прифронтових населених пунктів, таких як Велика Писарівка, у яких доступу до цієї програми не мав жоден з респондентів.

Карта 1. Досліджені населені пункти з пунктами призначення та кількістю респондентів, які намагалися отримати ліки у Сумській області

ОБҐРУНТУВАННЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Дане дослідження присвячене оцінці поточної ситуації з наявністю ліків у населених пунктах Сумської області, передусім на її прифронтових, деокупованих та сільських територіях. Це дослідження дало змогу виявити населені пункти з найвищим рівнем дефіциту ліків та логістичних труднощів з їх придбанням, а також зібрати дані про категорії дефіцитних медикаментів. Ці дані сприятимуть ухваленню ґрунтованих рішень Кластером охорони здоров'я, гуманітарними організаціями та місцевими органами влади. Спираючись на отримані результати, будуть розроблені цільові заходи, спрямовані на поновлення та полегшення доступу до основних ліків та забезпечення необхідною допомогою людей похилого віку, людей з хронічними захворюваннями та внутрішньо переміщених людей.

Для досягнення цілей цього дослідження було відібрано 5 населених пунктів Сумської області шляхом аналізу даних Моніторингу гуманітарної ситуації (МГС) та консультацій з фахівцями Кластеру охорони здоров'я.⁴ З лютого 2022 року 3 з цих населених пунктів, а саме Бездрик, Чупаківка та Велика Писарівка, були частково або повністю окуповані російськими військами,

а згодом були звільнені українською армією. В усіх 5 населених пунктах були проведені інтерв'ю з представниками 5 медичних закладів, а також 188 домогосподарств, які, за попередніми даними, потребували ліків проти хронічних або смертельно небезпечних захворювань. Населення у цій місцевості складається переважно з літніх людей, які внаслідок хронічних захворювань є особливо залежними від ліків.

Учасники опитування були визначені за допомогою рекомендацій: контактну інформацію потенційних респондентів надавали місцеві жителі. Такий підхід дозволив сформувати вибірку, керовану респондентами, в якій перелік кандидатів для опитування поступово розширювався. Хоча застосування вибірки, керованої респондентами, та розмір цієї вибірки означають, що отримані результати слід розглядати лише як індикативні, наявність даних як від пацієнтів, так і від постачальників медичних послуг надає більш повне уявлення про доступ до лікарських засобів на досліджених територіях. Збір даних відбувався з 26 серпня по 9 вересня 2024 року.

Висновки

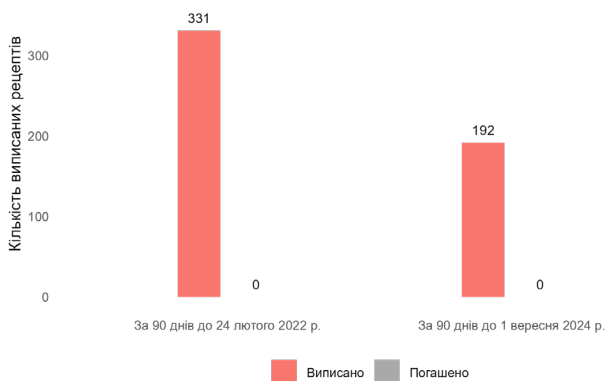
Чупаківка

Кількість респондентів: 47 + 1КІ

Середній вік респондентів: 50 років

Чупаківка – відносно невеликий населений пункт на півдні Сумської області, розташований на відстані близько 60 км від кордону з Росією. За даними Державної служби статистики України, станом на січень 2022 року⁵ чисельність її населення становила 2 164 особи. Серед досліджених населених пунктів ситуація в Чупаківці викликає найменше занепокоєння з точки зору доступності ліків. За словами ключового інформанта (КІ), змін внаслідок повномасштабного вторгнення не відбулося і ліки можна придбати у місцевій аптеці. Також повідомлялося про відсутність перешкод для закупівлі ліків закладом первинної медичної допомоги у Чупаківці.

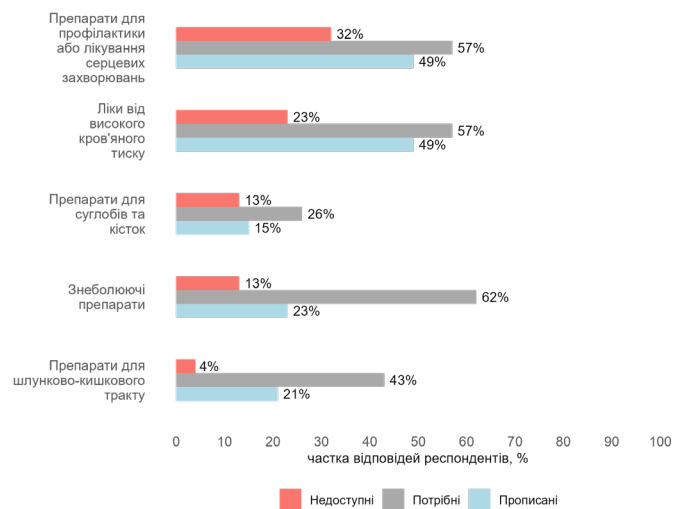
Порівняння кількості виписаних та погашених рецептів: Чупаківка

Представники усіх 47 домогосподарств підтвердили наявність аптеки, деякі з них вказали на можливість доступу до ліків у поліклініці (5), а один респондент повідомив про

отримання ліків через службу доставки Укрпошти. За даними ActivityInfo, протягом липня-серпня у Чупаківці не провадив діяльність жоден партнер Кластеру охорони здоров'я.

Потрібні, прописані та недоступні ліки в Чупаківці

За словами представників близько третини домогосподарств (14), перешкодою у доступі до ліків була їхня висока вартість, що також підтвердив ключовий інформант, зазначивши, що ліки були фінансово недоступними. Один респондент з-поміж представників ДГ зазначив, що ліки можна придбати за нижчими цінами у Лебедині та Охтирці. Також варто додати, що за останні два місяці лише три ДГ змогли скористатися програмою "Доступні ліки". Двоє з трьох їздили за медикаментами у інший населений пункт, що свідчить про те, що місцева аптека або не бере участі в програмі, або має дуже обмежений асортимент ліків за цією програмою.

На запитання про те, чи відповідають лікарські засоби очікуванням, кілька респондентів вказали на неефективність ліків, а ще 2 були незадоволені їхньою

якістю. Проте переважна більшість респондентів була задоволена кількістю та якістю лікарських засобів.

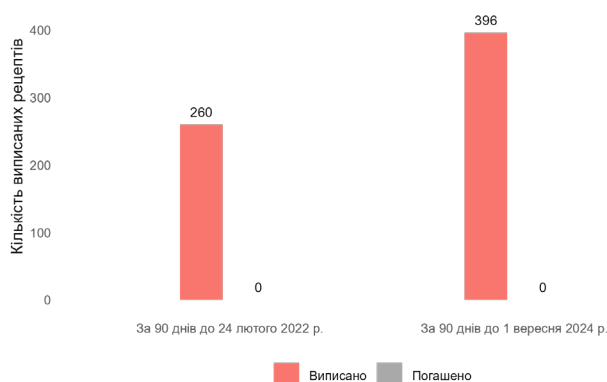
Сад

Кількість респондентів: 31 + 1 KI

Середній вік респондентів: 51 рік

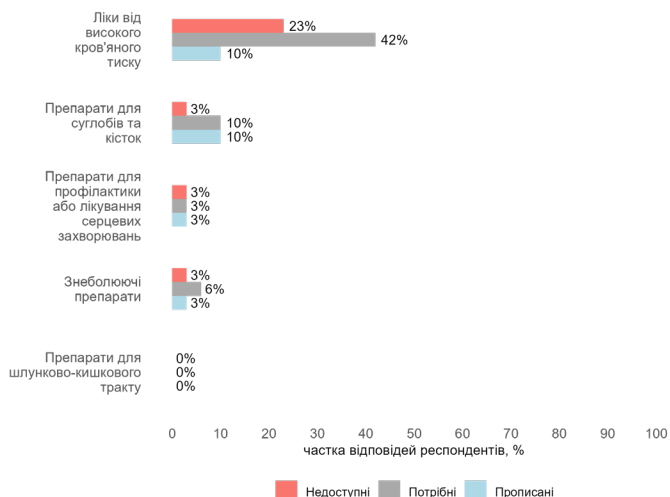
Сад - відносно невеликий населений пункт, розташований на південний схід від м. Суми. За даними Державної служби статистики України, станом на початок 2022 року чисельність його населення становила 2 348 осіб. За словами ключового інформанта, ситуація з ліками у Саді не змінилася порівняно з лютим 2022 року. Опитані підтвердили, що проблем із закупівлею ліків немає, хоча KI вказав на необхідність відкриття нових аптек для підвищення доступності ліків.

Порівняння кількості виписаних та погашених рецептів: Сад

Виникла певна плутанина щодо наявності постачальників ліків у населених пунктах: 8 респондентів та KI вказали на наявність аптеки, тоді як близько третини респондентів (10) зазначили, що аптеки в населеному пункті немає, що підтверджується даними Національної служби здоров'я України (НСЗУ).⁶ Окрім аптеки, 10 домогосподарств повідомили, що ліки можна отримати в Центрі первинної медико-санітарної допомоги, що підтверджується даними НСЗУ. Попри те, що всі респонденти приймали ліки протягом останніх двох місяців, 13 респондентів зазначили, що не знають, де можна отримати ліки, що набагато більше, ніж у будь-якому іншому дослідженому населеному пункті.

Потрібні, прописані та недоступні ліки в Саді

Близько половини опитаних респондентів (14) не відчували

жодних труднощів із придбанням необхідних їм ліків, проте інша половина (16) зіткнулася із браком певних медикаментів. За словами KI, жителі Саду не мають серйозних проблем із доступом до лікарських засобів. Оскільки цей населений пункт розташований неподалік від обласного центру, то у разі відсутності ліків у місцевій аптеці жителі можуть придбати їх у місті. Це підтверджується відповідями респондентів, 27 з яких повідомили, що протягом останніх 2 місяців їздили до м. Суми з метою придбання необхідних ліків. Переважна більшість (29) респондентів зазначила, що не користувалась програмою «Доступні ліки» протягом останніх 2 місяців.

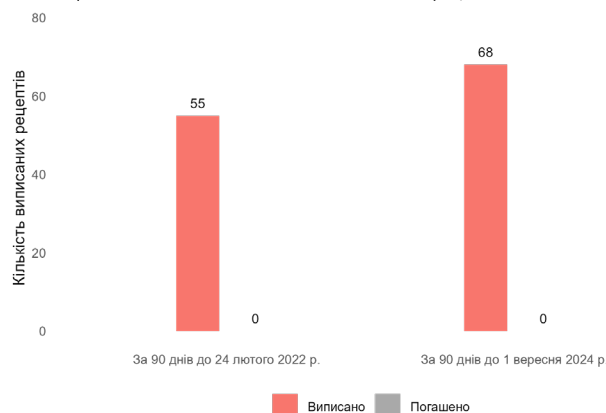
Річки

Кількість респондентів: 40 + 1 KI

Середній вік респондентів: 55 років

Відносно невеликий населений пункт Річки розташований на північний захід від Сум на відстані близько 12 км від російського кордону. За даними, довоєнна чисельність населення становила 2 126 осіб. За словами KI, доступ до ліків у Річках залишається практично незмінним з лютого 2022 року. Однак через постійні обстріли лише 2 з 10 аптек досі працюють. KI також зазначив, у їхній роботі рідко виникає потреба у ліках, тому вони комплектують аптечку мінімальним набором медикаментів, необхідних для надання невідкладної допомоги. Основним викликом у сфері закупівлі є брак коштів.

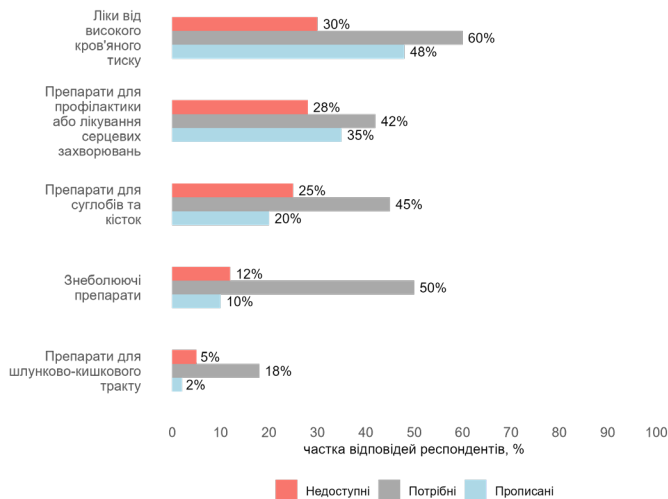
Порівняння кількості виписаних та погашених рецептів: Річки

Більшість респондентів (28) підтвердила наявність ліків в аптеках, а деякі респонденти (6) також повідомили про їхню наявність в медичних закладах. Водночас деякі респонденти (5) вказали на відсутність доступу до ліків, а 1 респондент отримував ліки через службу доставки Укрпошти. За даними ActivityInfo, партнери Кластеру охорони здоров'я не здійснювали свою діяльність у Річках.

Хоча близько половини респондентів (19) вказали на відсутність перешкод у доступі до ліків, решта зазначила, що певні проблеми існують, зокрема безпекові проблеми під час поїздки до аптек чи медичних закладів (17), невпевненість у тому, що медичні заклади працюють (6), надто висока вартість (5) та брак певних ліків (5). Через брак певних ліків більше половини респондентів (26) були вимушені їздити за ліками до обласного центру.

Потрібні, прописані та недоступні ліки в Річках

Лише 4 респонденти повідомили, що за останні два місяці отримували ліки у Річках за програмою «Доступні ліки».

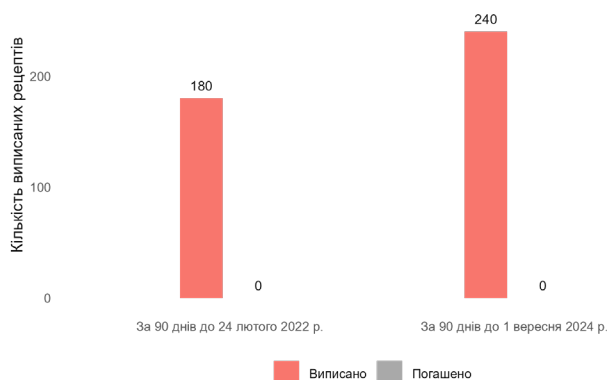
Бездрик

Кількість респондентів: 21 + 1KI

Середній вік респондентів: 49 років

Бездрик – найменший населений пункт серед досліджених у Сумській області. За даними Державної служби статистики України, станом на початок 2022 року чисельність його населення становила 1701 особу. Цей населений пункт розташований на південний схід від обласного центру, менш ніж за 30 кілометрів від російського кордону. За словами KI, постачанням ліків у населений пункт займаються лише гуманітарні організації, оскільки приватний аптечний бізнес виявився збитковим. KI також зазначив, що в їхньому медичному закладі немає проблем із закупівлею лікарських засобів, а обсяг запасів медикаментів для надання першої медичної допомоги залишається на рівні тримісячної потреби. Однак, за словами KI, ліків для регулювання рівня цукру в крові та лікування захворювань нервової системи немає або немає взагалі, або постійно бракує.

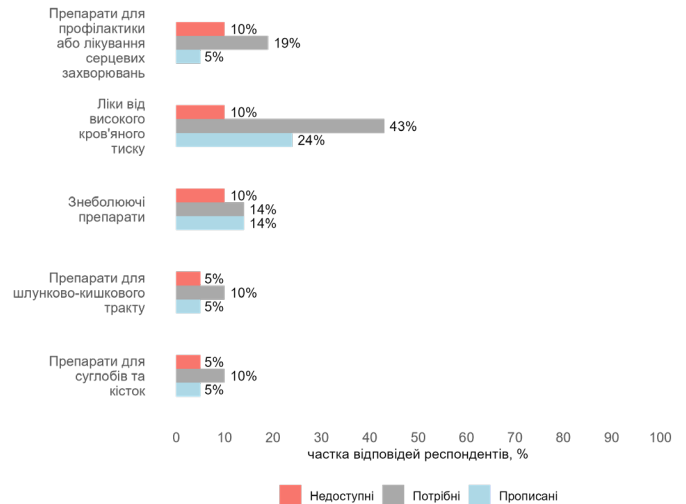
Порівняння кількості виписаних та погашених рецептів: Бездрик

Більшість респондентів (18) та KI підтвердили, що ліки переважно доступні в місцевому центрі первинної медико-санітарної допомоги, що відповідає даним Національної служби здоров'я України. Однак деякі респонденти не знали, як отримати доступ до ліків, або повідомляли про повну їх відсутність. За даними ActivityInfo, протягом липня-серпня партнери Кластера охорони здоров'я не здійснювали свою

діяльність в Бездрику.

Потрібні, прописані та недоступні ліки в Бездрику

Серед опитаних жителів більшість (16) вказала на відсутність серйозних перешкод у доступі до ліків, хоча деякі респонденти повідомили про труднощі з пошуком певних препаратів або їхню високу вартість. За словами KI, у разі важкого захворювання люди переважно розраховують на отримання безкоштовних ліків від гуманітарних організацій або їдуть до м. Суми, розташованого на відстані 10 кілометрів - а тому дорога до нього не становить особливих труднощів. Зокрема лише 3 респонденти отримали ліки через програму «Доступні ліки», причому двом з них довелося для цього їхати в інший населений пункт, ймовірно, через обмежену наявність ліків у Бездрику. За останні два місяці 16 респондентів їздили до Сум за певними ліками, 13 – за безрецептурними препаратами.

Велика Писарівка

Кількість респондентів: 49 + 1KI

Середній вік респондентів: 54 роки

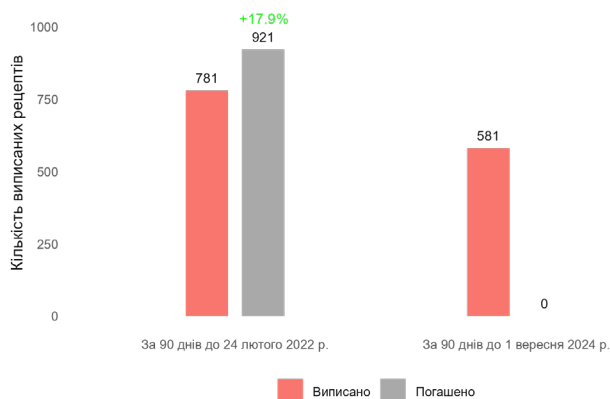
Велика Писарівка – це прифронтовий населений пункт, розташований на південному сході Сумської області всього за 6 кілометрів від російського кордону, внаслідок чого проблеми із доступністю ліків в цьому населеному пункті є найбільш критичними порівняно з іншими населеними пунктами. За даними Державної служби статистики, станом на 1 січня 2022 року чисельність населення становила 3 928 осіб. За словами KI, ситуація з доступністю ліків до лютого 2022 року відрізнялась від поточної.

Доступ до ліків є сильно обмеженим через часті перебої в постачанні внаслідок постійних обстрілів. Попри це, KI не вказав на жодні проблеми із закупівлею ліків, необхідних для роботи місцевого центру первинної медико-санітарної допомоги. Також KI повідомив про відсутність постачальників ліків у населеному пункті, хоча 41 респондент вказав на наявність стаціонарної аптеки. Після уточнення респонденти вказали на невелику приватну аптеку, яка працює лише кілька годин на тиждень у приміщенні однієї з адміністративних будівель.

6 респондентів повідомили про повну відсутність ліків у населеному пункті. За даними Національної служби здоров'я України, у Великій Писарівці офіційно є три аптеки, але ця

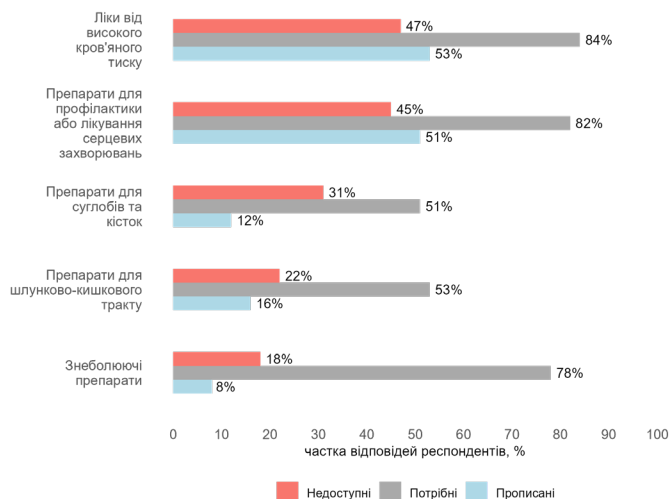
інформація, ймовірно, датується довоєнним періодом. Дані ActivityInfo свідчать про відсутність партнерської діяльності Кластера охорони здоров'я у Великій Писарівці протягом липня-серпня.

Порівняння кількості виписаних та погашених рецептів: Велика Писарівка

Попри наявність маленької імпровізованої аптеки, 46 респондентів вказали на небезпеку поїздок за ліками, 33 почували себе в небезпеці в аптеці/медичному закладі, а 25 зазначили, що вартість ліків є непомірно високою. З огляду на ці ризики, 40 респондентів купували ліки в інших містах, причому більшість (31) їздила до Охтирки.

Потрібні, прописані та недоступні ліки у Великій Писарівці

У населеному пункті жоден з респондентів не отримував ліки за програмою «Доступні ліки», а 12 респондентів зазначили, що отримували ліки в інших населених пунктах протягом останніх двох місяців. Один з респондентів вказав на брак знань про те, як користуватися програмою «Доступні ліки».

Кінцеві примітки

1. ВООЗ, **HeRAMS Україна. Звіт щодо актуальної ситуації**, березень 2024 р.
2. УВКБ ООН, **Всього кілька хвилин, щоб зібрати речі: тисячі людей евакуюються з найбільш постраждалих від бойових дій районів України**, вересень 2024 р.
3. ВООЗ, **Україна: Бюлетень Кластеру з охорони здоров'я №8**, серпень 2024 р.
4. REACH, **Моніторинг гуманітарної ситуації (МГС)**, березень 2024 р.
5. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ, **Чисельність наявного населення в Україні**, січень 2022 р.
6. [Аналітичні панелі Національної служби здоров'я України](#)